

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Αισθητική

Ενότητα 3: Η έννοια της μίμησης στον *Κρατύλο* και την *Πολιτεία*

Όνομα Καθηγητή : Αικατερίνη Καλέρη

Τμήμα: Φιλοσοφίας

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά μαθήματα ΠΠ

1. Σκοποί ενότητας

Θα εξηγηθεί η έννοια της μίμησης ως ειδική περίπτωση **δήλωσης**, όπως αυτή εισάγεται στον διάλογο *Κρατύλος* που περιλαμβάνει την θεωρία του Πλάτωνα για την γλώσσα και την σημασία. Στην συνέχεια θα εξηγηθεί η οντολογική διάκριση των μιμημάτων ως παραστατικών δηλώσεων από τα πραγματικά αντικείμενα στην κλίμακα της οντολογικής ιεραρχίας σύμφωνα με τον Πλάτωνα με κριτήριο την μετοχή στην αλήθεια, όπως θεματοποιείται στο Ι΄ βιβλίο της *Πολιτείας*.

2. Περιεχόμενα ενότητας

το πρόβλημα του Πλάτωνα:

→ πόσο και πώς αληθεύει η τέχνη;
μετασχηματίζεται σε:

→ πόσο και πώς αληθεύει το δηλούμενο της μιμητικής παρουσίας;

Πλάτωνος *Κρατύλος* 423a 1 - 424a 6

- δήλωση
- η μίμηση ως δηλωτική ομοίωση της μορφής
- μίμηση VS ονομασία ως 'μίμηση' της ουσίας

Πλάτωνος *Πολιτεία*:

Βιβλ. Β, Γ

- ποίηση και πάθος και το πρόβλημα της επίδρασης στον θεατή/ακροατή

Βιβλ. Ι

- 'τέχνη' των μιμητών και η γνώση της αλήθειας
- η μεταφορά του «καθρέπτη»
- η απόσταση από την αλήθεια
- μίμηση ως παιδιά (=παιγνίδι)

3. Πλοήγηση στα κείμενα και βασικά ερωτήματα του μαθήματος (μετφρ. Αικ. Καλήρη)

Κρατύλος 422

δήλωσις <δηλώω/-ώ = φανερώνω (πβλ. «δήλον ό,τι ...», «άδηλον», «Δήλος»)

→ η **δήλωσις** πραγμάτων που μας ενδιαφέρουν προς τον άλλον, με σκοπό την επικοινωνία, συνίσταται σε ένα **σημαίνειν** των πραγμάτων αυτών με διάφορα μέσα.

→ Δύο ειδών δηλώσεις:

α) Πρώτο είδος δήλωσης: η μίμηση

....> «**επιχειρούμεν αν σημαίνειν τοις χερσί και κεφαλήι και σώματι**»

....> «**Ει μεν [...] το άνω και κούφον εβουλόμεθα δηλούν, ήρομεν αν προς τον ουρανόν την χείρα, μιμούμενοι αυτήν την φύσιν του πράγματος**» 423a 1-3:

«Αν θέλαμε [...] να δηλώσουμε το «άνω» και το «ελαφρύ», θα υψώναμε το χέρι προς τον ουρανό μιμούμενοι την ίδια τη φύση του πράγματος»

....> «**Και ει [...] τι άλλο [...] εβουλόμεθα δηλούν, οίσθα ότι ως ομοιάτα' αν τα ημέτερα αυτών σώματα και σχήματα εποιούμεν εκείνοις.**» 423a 4-6:

«Και αν θέλαμε να δηλώσουμε [...] κάτι άλλο, γνωρίζεις ότι θα κάναμε τα δικά μας σώματα και την μορφή όσο το δυνατόν πιο όμοια με εκείνα.»

[Τα παραδείγματα που παραλείπονται εδώ, για να προχωρήσουμε σε μια γενική εξήγηση, είναι στον διάλογο: ένας ίππος που τρέχει ή κάποιο άλλο ζώο]

→ Γενική εξήγηση της έννοιας της μίμησης που εισάγει:

....> «**Ούτω γαρ αν οίμαι δήλωμά του εγίγνετο, μιμησαμένου, ως έοικε, του σώματος εκείνο ό εβούλετο δηλώσαι.**» 423a 7-423b 1:

“Έτσι λοιπόν θα γινόταν δήλωμά του, εφ’ όσον το σώμα, όπως φαίνεται, θα μιμείτο εκείνο, το οποίο ήθελε να δηλώσει.

Ο ορισμός από το Γ' της Πολιτείας

Οι ορισμοί αυτοί είναι απολύτως αντίστοιχοι με την εξήγηση (υπό μορφήν ρητορικής ερώτησης) της έννοιας της μίμησης που βρίσκουμε και στην *Πολιτεία*:

....> «**Ουκούν το γε ομοιουν εαυτόν άλλω ή κατά φωνήν ή κατά σχήμα μιμείσθαι εστίν εκείνον ω αν τις ομοιοι;**» Γ' 393c 5-6:

«Λοιπόν, το να ομοιώνει κάποιος τον εαυτό του με κάποιον άλλον είτε κατά την φωνή είτε κατά την μορφή, δεν είναι το ίδιο με το να μιμείται εκείνον, προς τον οποίον ομοιώνει [τον εαυτο του];»

→ Συμπέρασμα σχετικά με δραστηριότητες των ποιητών, γραφικών κλπ:

Η μίμηση είναι παραστατική δήλωση:

Τα ποιήματα, η παραστατική ερμηνεία, οι ζωγραφίες και τα αγάλματα κλπ. είναι δηλώματα, φανερώνουν κάτι.

β) Δεύτερο είδος δήλωσης: η ονομασία

«Ονομασία» είναι η δήλωση των πραγμάτων με γλωσσικές εκφράσεις, δηλ. με λέξεις.

→ **ερώτημα:** η ονομασία δηλοί με ήχους και με φωνή, είναι όμως μίμηση με την κατ'εξοχήν έννοια της ομοίωσης της μορφής με την φύση του πράγματος;

....> «**Ονομ' άρ' έστιν [...] μίμημα φωνήι εκείνου, ό μιμείται, και ονομάζει μιμούμενος τη φωνήι;**» 423β 9-10:

«Είναι άρα το όνομα [...] μίμημα μέσω φωνής εκείνου, το οποίο μιμείται κάποιος, και ονομάζει με το να μιμείται με την φωνή, ό,τι μιμηθεί;»

→ Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα επιβάλλει μια διάκριση κατά το κριτήριο της ομοίωσης:

α) ήχοι και φωνές που ομοιώνουν κατά τα χαρακτηριστικά της φύσης του (βλ. πιο πάνω 423a 1-3) το δηλούμενο πράγμα:

....> «**Τους τα πρόβατα μιμούμενους ή τους αλεκτρύονας και τα άλλα ζώια**» 423c 2

....> «**τη μουσική μιμούμεθα τα πράγματα**» 423d 1-2

→ Σε αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για **μίμηση με την στενή έννοια του όρου**, που διαμορφώνεται σε ετούτον τον διάλογο.

Στην «ονομασία» οι ήχοι δεν ομοιώνουν τα χαρακτηριστικά της φύσης του πράγματος. Τι σημαίνει αυτό; → οι ήχοι/φθόγγοι της λέξης «Δ-Ε-Ν-Δ-Ρ-Ο» δεν μοιάζουν καθόλου με δένδρο.

Ερώτημα:

....> «**τις μίμησις εἴη το ὄνομα;**» 423c 10: «τι [εἶδους] μίμηση είναι το ὄνομα;»

Απάντηση: είναι «μίμησις» της ουσίας των πραγμάτων, που έχουν όλα τα πράγματα «**[...] ὅσα ηξίωται της προσήσεως ταύτης του εἶναι**» 423e 1-5:

«[...] ὅσα αξιώνουν την προσαγόρευση αυτήν του να εἶναι»

....> «**Εἰ τις αὐτό τούτο μιμείσθαι δύναίτο ἐκάστου, τὴν οὐσίαν, γράμμασί τε καὶ συλλαβαίς, ἀρ' οὐκ ἀν δηλοῖ ἐκάστου, ὁ ἐστίν; Ἥ οὐ;**» 423e 7-10:

«Εάν κάποιος μπορούσε να μιμηθεί για κάθε πράγμα αυτήν την ἴδιαν την ουσία του μέσω γραμμάτων και συλλαβών, δεν θα δήλωνε (=φανέρωνε!) για το καθ' ἓνα, αυτό που είναι;»

→ Εδώ, στην ονομαστική δήλωση των πραγμάτων, η έννοια της μίμησης χρησιμοποιείται πλέον καταχρηστικά, διότι δεν υφίσταται ομοίωση των μέσων και του ὅλου δηλώματος (γράμματα και συλλαβές, λέξεις) με αυτό που δηλώνεται.

→ **Στενή ή κατ'εξοχήν έννοια της μίμησης στο εξής: Μίμησις και μιμητές είναι εκείνοι που δηλώνουν κάτι, το οποίο φανερώνεται μέσω της ομοίωσης του δηλώματος με το δηλούμενο.**

Πολιτεία, βιβλ. Β από 376e 1 κ.ε. και βιβλ. Γ έως 403c 4:

→ Υπό προϋποθέσεις αποδεκτή η ποιητική αγωγή στην ιδανική πολιτεία

Συζήτηση των ποιητικών και λοιπών μιμητικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και αγωγής των φυλάκων στην ιδανική πολιτεία. Σε αυτό το πλαίσιο το βασικό πρόβλημα προκύπτει από **την συμπαθητική επίδραση** της ποίησης στους ακροατές κλπ.

→ **Το πρόβλημα του πάθους:** ο θεατής, ακροατής και γενικά ο προσλήπτης δεν έχει τον έλεγχο, για το πώς θα επιδράσει μια παράσταση στην ψυχή του, αλλά εκτίθεται σε αυτήν την επίδραση. → Αναγκαίος έλεγχος αυτών των δραστηριοτήτων ως προς την ποιότητα της επίδρασής τους. Επιτρέπονται μόνο παραστάσεις πραγμάτων που επιδρούν σύμφωνα με τους σκοπούς της πολιτείας και ωφελούν την ψυχή στην αναζήτηση της δικαιοσύνης, της αρμονίας και του μέτρου και δεν την εκθέτουν σε ακραία, υπερβολικά και ανεξελεγκτα συναισθήματα.

Πολιτεία, βιβλ. Ι

→ Πλήρης απόρριψη της ποιητικής και λοιπής μιμητικής αγωγής

Αφετηρία στο βιβλίο Ι είναι η αναφορά σε όσα έχουν λεχθεί στα προηγούμενα (δηλ. βιβλ. Β και Γ) σχετικά με τον παθολογικό χαρακτήρα της μίμησης, δηλαδή:

...> «Το μηδαμὴ παραδέχεσθαι αὐτῆς [sc. τῆς ποίησης], ὅση μιμητικὴ. Παντός γὰρ μάλλον οὐ παραδεκτέα νυν καὶ ἐναργέστερον, [...] φαίνεται, ἐπειδὴ χωρὶς ἕκαστα διήρηται τα τῆς ψυχῆς εἶδη.» 595a 4-5:

«Το ὅ,τι δεν παραδεχόμαστε αὐτὴν [sc. τὴν ποίηση], στὸν βαθμὸ που εἶναι μιμητικὴ. Ὅτι εἶναι μάλιστα ἐντελῶς ἀπορριπτέα [...] τῶρα φαίνεται καὶ ἐναργέστερα, ἀπὸ τὴν στιγμή που διαιρέθησαν διακριτὰ καθ' ἓνα ἀπὸ τα εἶδη τῆς ψυχῆς..»

→ Τώρα ο Πλάτων πέραν του σημείου, στο οποίο είχε φθάσει η ἀνάλυσή του ἕως τότε (βιβλ. Β και Γ), ἔχει ἐπὶ πλέον λόγους νὰ τὴν ἀπορρίπτει ἐντελῶς. Τούτο οφείλεται στὴν σχέση που κατέχει ἡ μίμηση ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πράγμα που – ὅπως γράφει ὁ Πλάτων – μπορεῖ νὰ τεκμηριώσῃ ἀφ' ὅτου διαχώρισε καθαρὰ τα μέρη τῆς ψυχῆς.

- **Οι ἐιδικές (ἐδῶ κυριολεκτικὰ: ἐιδολογικές) γνώσεις τῶν δημιουργῶν σκευῶν. Οἱ δημιουργοὶ ἀποσκοποῦν στὴν ἰδέα:**
Παράδειγμα: ὁ δημιουργὸς κλινῶν (κλινοποιός) καὶ ὁ δημιουργὸς τραπέζων:
...> «ὁ δημιουργὸς ἐκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων οὕτω ποιεῖ ὁ μὲν τὰς κλῖνας ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἱς ἡμεῖς χρώμεθα ...» 596b 3-5:
«Ὁ κατασκευαστὴς καθ' ἑνὸς ἀπὸ τα δύο σκεύη, ἀποσκοπώντας πρὸς τὴν ἰδέαν, ἔτσι κατασκευάζει ἕνας τὶς κλῖνες, ἄλλος τὰ τραπέζια, τα ὁποῖα ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε ...»

Οἱ κατασκευαστὲς τῶν χρησίμων πραγμάτων ἀποσκοποῦν στὴν ἰδέα τοῦ πράγματος, ὥστε νὰ το κατασκευάσουν σωστὰ, δηλαδή νὰ εἶναι κατάλληλο γιὰ τὴν χρῆση, γιὰ τὴν ὁποία προορίζεται. Ὁ κάθε κατασκευαστὴς ἐιδικεύεται!

Σημείωση: ὁ κατασκευαστὴς δεν εἶναι καὶ δημιουργὸς τῆς ἰδέας – αὐτὴ εἶναι προϋπόθεση γιὰ κάθε κατασκευὴ, εἶναι μία καὶ γνωρίζεται μόνο διανοητικὰ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὸν φιλόσοφο. Ὁ κατασκευαστὴς κατασκευάζει «βλέπων πρὸς...» τὴν δέα, δηλαδή κατασκευάζει ἔτσι ὥστε αὐτὸ που παράγει νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν πράξη πρὸς τὸν σκοπὸ του. Ἐναντὶ τῆς ἰδέας που εἶναι μία, πράγματα ἐνός εἶδους ὑπάρχουν ἢ κατασκευάζονται πολλὰ.

Ερώτημα: οἱ μιμητὲς εἶναι μὲ τὴν ἴδιαν ἔννοια δημιουργοί;

- **Ὁ μιμητὴς δεν ἐιδικεύεται, εἶναι χειροτέχνης που εἶναι ἰκανός:**
...> «οὐ μόνον τα πάντα [...] σκευὴ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τα ἐκ τῆς γῆς φυόμενα [...] καὶ ζῶα πάντα ἐργάζεται, τα τε ἄλλα καὶ εαυτὸν, καὶ πρὸς τούτοις γῆν καὶ οὐρανὸν καὶ θεοὺς καὶ πάντα τα ἐν οὐρανῶι καὶ τα ἐν Ἄϊδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐργάζεται.» 596c:
«νὰ κατασκευάσει ὄχι μόνον ὅλα τα σκεύη, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ που φυτρώνουν μέσα ἀπὸ τὴν γῆ [...] καὶ ὅλα τα ζῶα φτιάχνει, καὶ τα ἄλλα καὶ τὸν εαυτὸ του, καὶ ἐπὶ πλέον τὴν γῆ καὶ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς θεοὺς καὶ ὅλα ὅσα εἶναι στὸν οὐρανὸ καὶ στὸν Ἄδη κάτω ἀπὸ τὴν γῆ ὅλα ὅσα εἶναι τα φτιάχνει.»

Ερώτημα: πῶς το κατορθώνει αὐτό;

- Η απάντηση στο ερώτημα, με ποιόν τρόπο είναι αυτό δυνατόν, δίδεται με την **παρομοίωση του καθρέπτη.**

....> **«[sc. ο τρόπος] ου χαλεπός [...], εἴ θέλεις λαβῶν κάτοπτρον περιφέρειν πανταχί. Ταχύ μεν ἥλιον ποιήσεις και τα εν τω ουρανῶι, ταχύ δε γην, ταχύ δε σαυτόν τε και τάλλα ζῶα και σκεύη και φυτά και πάντα ὅσα νυνυδη ελέγετο.»**

596d-e:

«[ο τρόπος] δεν είναι δύσκολος [...], αν θέλεις, παίρνοντας έναν καθρέπτη να τον περιφέρεις προς όλες τις κατευθύνσεις, γρήγορα θα φτιάξεις και τον ήλιο και ὅσα είναι στον ουρανό, γρήγορα και την γή, γρήγορα και τον εαυτό σου και τα ἄλλα ζῶα και τα σκεύη και τα φυτά και ὅσα λέγαμε μόλις τώρα.»

→ **παθητικός τρόπος, χωρίς μετοχή σε γνώση του τι είναι το πράγμα και παραμένοντας μόνο σε μια εικόνα**

Ερώτημα: τα πράγματα που κατασκευάζονται με αυτόν τον τρόπο είναι αληθινά;

- Η απάντηση είναι αρνητική και οδηγεί στην **ιεραρχημένη οντολογική κλίμακα** του Πλάτωνα.

....> **«[...] φαινόμενα, [...] οὐ μέντοι ὄντα γέ που τηι αληθείαι» 596e :**

«[...] φαινόμενα, [...] και ὄχι βέβαια ὄντα στ' αλήθεια.»

....> **«Αλλά φήσεις, ουκ αληθή [...] αυτόν ποιείν ἄ ποιεῖ, καίτοι τρόπω γε τινί και ο ζωγράφος κλίνην ποιεί» 597a:**

«Αλλά θα πείς, ὅτι δεν τα φτιάχνει αληθινά, αυτά που φτιάχνει, παρ' ὅλο βέβαια που και ο ζωγράφος με κάποιον τρόπο μια κλίνη φτιάχνει.»

Ερώτημα: για την διάκριση μεταξύ του τεχνίτη και του μιμητή, αφού και οι δύο δεν ποιούν την ιδέα. (διευκρινιστικό ερώτημα που οδηγεί σε περαιτέρω διακρίσεις)

....> **« Τι δε κλινοποιός; ουκ ἄρτι μέντοι ἔλεγες ὅτι οὐ το εἶδος, ποιεί, ο δη φαμεν εἶναι, ὁ ἔστιν κλίνη, αλλά κλίνην τινά;» 597a:**

«Τι δηλαδή ο κλινοποιός; Δεν ἔλεγες μόλις, ὅτι δεν κατασκευάζει το εἶδος, αυτό που λέμε πως εἶναι, ὅ,τι εἶναι μια κλίνη, αλλά [κατασκευάζει] κάποιαν κλίνη;»

Αφού και ο τεχνίτης δεν κατασκευάζει αυτό που εἶναι στ' αλήθεια το πράγμα, πῶς διαφέρει από τους μιμητές, για τους οποίους, επίσης είπαμε μόνο ὅτι δεν κατασκευάζουν αυτό που εἶναι ένα πράγμα στ' αλήθεια.

- Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δίδεται με την **τριπλή οντολογική ιεράρχηση.**

....> **«Βούλοι οὖν [...] ἐπ' αὐτῶν τούτων ζητήσωμεν τον μιμητήν τούτον τις πότ' εστίν;» 597b:**

«Θέλεις λοιπόν [...], πάνω σε αυτά εδώ, να διερευνήσουμε για αυτόν τον μιμητή, ποῖος εἶναι τέλος πάντων;»

....> **«Ουκοὖν τριτταί τινες κλίναι αὐται γίνονται. Μία μεν εν τη φύσει ούσα, ην φαίμεν αν [...], θεόν εργάσασθαι. [...] Μία δε ο τέκτων. [...] Μία δε ο ζωγράφος. [...] Ζωγράφος**

δή, κλινοποιός, θεός, τρεις ούτοι επιστάται τρισίν είδεσι κλινών»» 597b:

«Λοιπόν γίνονται τριπλές οι κλίνες αυτές. Μία μεν αυτή που είναι στην φύση, την οποίαν θα λέγαμε [...], ότι την έφτιαξε ο θεός. [...] Μία δε ο ξυλουργός. [...] Μία δε ο ζωγράφος. [...] Ζωγράφος λοιπόν, κλινοποιός, θεός, είναι τρεις γνώστες τριών ειδών κλινών »

Σύμφωνα με αυτά, ο θεός είναι εκείνος που δημιουργεί την φύσιν των πραγμάτων και έτσι μπορεί να προσαγορευθεί ως **«φυτουργός»** (597d), ο ταχνίτης ως εξειδικευμένος κατασκευαστής είναι «δημιουργός» των πραγματικών σκευών που μπορούμε να χρησιμοποιούμε. Εναντι αυτών ο ποιητής:

...> «μετριώτατ' αν προσαγορεύεσθαι, μιμητής ού εκείνοι δημιουργοί.» 597e:

«Το πλέον σύμμετρο θα ήταν να προσαγορεύεται μιμητής αυτού, που εκείνοι είναι δημιουργοί.»

...> «τον του τρίτου άρα γεννήματος από της φύσεως μιμητήν καλείς;» 597e:

«Αρα, τον κατασκευαστή αυτού που γεννιέται τρίτο κατά σειράν από την αρχική φύση αποκαλείς μιμητή;»

Το τρίτο αυτό γέννημα είναι μίμηση του φαινομένου και όχι της αλήθειας: **«[...] φαντάσματος ή αληθείας ούσα μίμησις; - Φαντάσματος, έφη.» 598b** και:

...> «Πόρρω άρα που του αληθούς η μιμητική έστιν και, ως έοικεν, δια τούτο πάντα απεργάζεται, ότι σμικρόν τι εκάστου αφάπτεται και τούτο είδωλον.»:

«Αρα κάπου πολύ μακριά από το αληθές βρίσκεται η μιμητική και, όπως φαίνεται, για αυτόν τον λόγο φτιάχνει τα πάντα, επειδή κάτι ελάχιστο αγγίζει από το κάθε ένα και αυτό είναι είδωλο.»

...> «[...] επιεικώς ημίν διωμολογείται, τον τε μιμητικόν μηδέν ειδέναι άξιον λόγου περιών μιμείται, αλλ' είναι παιδιάν τινα και ου σπουδήν την μίμησιν [...]» 598b:

«[...] με επαρκή τρόπο παραδεχθήκαμε από κοινού, ότι ο μιμητικός δεν γνωρίζει τίποτε άξιο λόγου, για αυτά τα οποία μιμείται, αλλά ότι κάποιου είδους παιγνίδι είναι η μίμηση και όχι μια σοβαρή επιδίωξη.»

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Αικατερίνη Καλέρη, 2015. «Αισθητική. Η έννοια της μίμησης στον Κρατύλο και την Πολιτεία». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PHIL1824/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

